

בשובב בלב ים

פרקים בפרשת המבול

בשובב בלב ים

פרקים בפרשת המבול

בעזרת החונן לאדם דעת

ברכיה יהודה

בה"ר מלך יצחק נ"ו

בערנשטיין

♦

ה'תשפ"ו לפ"ק

כל הזכויות שמורות
B. Y. Bernstein
6111 N. Sacramento Ave. Unit 2
Chicago, IL 60659

מכון עלה זית
עריכת ספרים מרישא עד גמירא
publish@alehzayis.com | 732.513.3466
FAX: 732.865.7002 | 732.387.7841

**"והיית כשוכב בלבים (משלי לג, כד),
זה נח ששכב בתיבה י"ב חדש בתוך מי המבול"
(במדבר רבה פרשה י סימן ב)**

**"בלב ים. לשון עקרו ותקפו של דבר"
(פירוש רש"י שמות טו, ח)**

"תיבת 'פרקי' הם הענינים שנפרשו ונפרקו זה מזה, וכמו שנקראים עניני תורה שבכתב בשם 'פרשיות' על שם שנפרשו זה מזה, כן נקראים גם כן עניני תורה שבעל פה בשם 'פרקים', והוא המשנה שחיבר וסידר רבינו הקדוש, וקרא כל ענין בשם פרק. ובחכמה קרא בשם זה של פרק אשר הוא פונה לשתי כוונות, האחת לעומת הגוף, שהפרק הוא חלק מהגוף השלם, והשניה לעומת החלקים שכולל תחתיו הפרק. כמו למשל 'מנורה של פרקים' (מנחות דף פח ע"ב), והיינו שהמנורה היא גוף אחד המחולקת לחלקים הרבה, וכל חלק הוא אבר מהכל ונערך אליו ומכולם יחד נשלם גוף המנורה, וכל אבר בפני עצמו כולל גם כן חלקים רבים ותמונות מיוחדות בציצים ופרחים וכפתורים. כן בתורה כל מסכתא הוא כו' כגוף אחד כו' אך יש בו חלקים רבים וכו' שהם כמו אברים לגוף הנ"ל והם הנקראים פרקים, וכל פרק כולל גם כן חלקים רבים והם המשניות שבכל פרק ומכל המשניות נעשית תמונת הפרק, ומכל הפרקים נעשית תמונת המסכתא"

(הקדמת מהרז"ו לביאורו על פרקי דרבי אליעזר)

בס"ד

שמואל קמנצקי
Rabbi S. Kamenetsky

2018 Upland Way
Philadelphia, PA 19131

Home: 215-473-2798
Study: 215-473-1212

למע"כ הרב המופלג ר' ברכי יהודה בערנשטיין שליט"א
הגליונות מספרו עיונים בדור המבול הגיעני, וראיתי בו עמל
ויגיעה רבה וברכתי שיהא בו תועלת לרבים.
יזכה להמשיך להוציא דברי תורה לאור לזכות את הרבים,
ויהיה נמנה בין מזכי הרבים שצדקתם עומדת לעד.

מלונ"ח,

מכתב ברכה

מכבוד מורי ורבי הג"ר אהרן וויינטרויב שליט"א
ר"מ בשיבה הקדושה דפילאדעלפיא

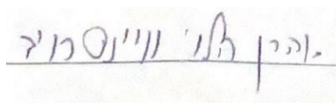
לכבוד ידידי תלמידי היקר הרב ר' ברכיה יהודה נ"י

היה לי לתענוג נפש ממש בקראי את דבריך הנעימים על פרשת נח בעניני
המבול. הדברים הם דברי פי חכם חן נאמרים בהבנה ישרה ובהקיף גדול,
ומתוך הדברים ניכר כשרונותיך הברוכים ורוב העמל והיגיעה שהשקעת בהם
שיהיו מתאימים לאמיתה של תורה על פי דברי רבותינו ז"ל

יהי רצון שדבריך המאירים והישרים יתקבלו בחיבה אצל לומדי תורה ותזכה
לחדש עוד חידושי תורה כהנה וכהנה בכל מקצועות התורה ולהוציאם לאור
עולם בסייעתא דשמיא

החותם לכבוד התורה ועמליה, הדוש"ת

אהרן הלוי וויינטרויב

A handwritten signature in blue ink on a light-colored rectangular piece of paper. The signature is written in Hebrew and appears to be 'אהרן הלוי וויינטרויב' (Aharon Levi Weinstroib).

פרשת המבול מורכבת מכללים ופרטים רבים,
על כן ימצא המעיין בחיבורנו זה
שברוב הפעמים העניינים הבאים יותר מאחרים
בנויים על יסודות ומושגים שהונחו מקודם.
תועלת חיבור זה לפי עניות דעת הכותב תצא מתוך
לימוד הפרקים כפי סדרם.

זאת ועוד, להקל על המעיין, בכמה מקומות העברנו
חומר מפנים הספר אל ה"מילואים" שבסופו.
מקומות אלו מצוינים עם סימון כזה, וצרפנום למען
יוכל המעיין לעיין במקורות בעצמו,
ותן לחכם ויחכם עוד.

תוכן הפרקים

פתיחה: ליקוט בענין שרש חטאם של דור המבול.....א

"בקש הקב"ה ליתן להם ד' דברים" • "שלא שיגמתי אותם ביסורין" - הנהגת ה' את העולם לפני המבול • "קלוסו של הקב"ה" - תכלית בריאת האדם • "דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה" • "בקש הקב"ה ליתן להם ארבעה דברים" - תיקון לשרש חטאם • "נתינת" ארבעה דברים - קביעותם בהנהגת הבריאה

עיונים בדור המבול

פרק א. "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ" – בירורים בחטאם ועונשם של דור המבול:

ענף א. בגזירת "אמחה את האדם".....ט

"אם היו עונותיהם מרובין מיד הן נשחתינן" • "הנני מוכן להסכים וכו' מה אנוש כי תזכרנו" • "עד אשר ישכחו נפלאות הבורא" • "אלא לפי גדלן" - שיקול מהותם של בנ"א • העולם, המדינה, והיחיד • "בעון זמה אנדרלמוסיא באה לעולם וספה טובים ורעים" • הצטרפות נח לגזירת המבול

ענף ב. המשך מענין הנ"ל, וביאו"ד הרמב"ן בענין הצלת בניו של נח.....יט

שני חיובי דור המבול: עונש, והפסד זכות קיומם • זכות הצלת בני נח - סתירה בפירושי הרמב"ן • "שהיה זכאי ושלם בצדקו וכו' שאין לו עונש כלל" • יישוב סתירת דברי הרמב"ן • השתלשלות ע"ז בדורות קדמונים

פרק ב. "כי מלאה הארץ חמס מפניהם" – בענין "לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל":

ענף א. ביאורים על פי שיטת הרמב"ם.....ל

חיתוך הדין, וחיתום הדין • גזירת המבול על פי דברי הרמב"ם • שלבי גזירת המבול • "החמס קם למטה רשע, לא מהם וכו' ולא נה בהם" • "בעון זמה אנדרלמוסיא וכו' וספה טובים ורעים"

ענף ב. ביאור דברי התוספות בענין "לא נחתם וגו'".....לה

"לא נחתם גז"ד אלא על הגזל - על הגזל שבו הזנות" • "שממהר להפרע כשצועק" - משפט הצעקה • "דחמיר עונשא דגזילה" - דברי השאילתות

עיונים בנח הצדיק

פרק ג. "נח איש צדיק תמים היה בדרתיו" – צדקותם של נח ואברהם בדורותיהם..... מא

"שחיה אחר המבול ש"נ שנה" • "כעבור סופה ואין רשע וצדיק יסוד עולם" • "ואף נח לא היה בו כח להציל אלא אשתו ובניו" • "אברהם הציל כל העולם וכו' שהדריכן בתשובה" • "תמים" ו"צדיק יסוד עולם" • רש"י בפירושו למדרש, ורש"י בפירושו לאבות • "לא היה נחשב לכלום"

עיונים בהתיבה

פרק ד. "ובאת אל התיבה":

ענף א. במהותה של התיבה..... נא

"באצבע הראהו הקב"ה וכו' וכזה תעשה לתבה" • הצלתה של התיבה - גשמית ורוחנית • "ועשה תיבה באורך וברוחב בדעת שהשכיל וכו'" • יסוד מדות התיבה • סדר הכתובים בציווי בנין התיבה - ביאורו של הס"ז

ענף ב. ביסוד חיוב פרישה שבהתיבה..... נז

סבת חיוב פרישה בהתיבה - חידושו של הס"ז • דקדוק דברי המדרש על פי דברי הס"ז • "קדושת התיבה היתה קדושה יתירה עד מאד" • י"ב חודש בהתיבה - חינוך לחיות הנהגה מיושרה

עיונים בדין הבהמה

הקדמה: בענין השפעת דור המבול על העולם:

ענף א. "וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה": הגברת כח המתאוה בעולם..... סה

השחתת הבהמה והארץ ע"י מי המבול - העברת השפעת דור המבול מן העולם • דקדוק בפסוק "וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר וגו'" • גזירה על האדם, וגזירה על העולם

ענף ב. עוד בענין הנ"ל – קלקול בטבעה של הבריאה..... עא

"כי השחית כל בשר את דרכו" - השחתת הטבע של "למינהו" • עומק השחתת "למינהו" - בארץ ובזרעים • גזירה על הבהמה והארץ - ביאור עפ"ד המשכיל לדוד • נפק"מ בין שני המהלכים שנתבארו (ביאור בפירוש רש"י)

פרק ה. "מאדם עד בהמה" – בירור הגזירה שעל הבהמה בדור המבול:

ענף א. בשיטתם של רש"י והרמב"ן..... עט

סבות שונות למיתת הבהמה • "מאותן שלא נעבדה בהן עבירה" [שיטת רש"י] • "ויזכר אלקים וכו' כל החיה" - מחלוקת הראשונים • "כי השחית כל בשר" - מחלוקת רש"י ורמב"ן • שיטת המדרש

ענף ב. הערה לפי שיטת הרמב"ם בענין השגחת ה' על הבהמה..... פח

פרק ו. "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ" – בגדרי השפעת דור המבול על הבהמה:

ענף א. בגדר השחתת דרכם של הבהמה..... צ

סבות שונות לקלקול הבהמה • קלקול הבהמה בחמס - הערה בדברי הרמב"ן • "במינים קרובים זה לזה במראיהם" • שיטת המדרש תנחומא • "וכלם חזרו חוץ מתושלמי"

ענף ב. בגדר השפעת בני אדם על הברואים..... צו

"בחטאת וזדון האדם ירדו כל הכוחות הנבראים" • השפעת האדם שלימה בתחתונים • בענין "אף ג' טפחים של עומק המחרישה נמוחו"

עיונים במי המבול

הקדמה: שינוי סדרי בראשית והשחתת העולם בשנת המבול..... קא

שינויי הבריאה בשנת המבול: א. שינוי סדרי בראשית, ב. השחתת העולם ע"י מי המבול • א. שינוי סדרי בראשית: "לא שמשו מזלות כל י"ב חדש" - שינוי סדרי בראשית בביטול פעולת המזלות • שינוי סדרי בראשית בכלל הבריאה, ותגבורת המים • התגבורת המים על הארץ - תוצאה מהתחדשות כללות האדם • ב. השחתת העולם ע"י מי המבול: שינוי סדרי בראשית והשחתת העולם • ירידת גשמים, ופתיחת מעינות תהום • "לא ירד מבול לארץ ישראל"

פרק ז. "לא ירד מבול לארץ ישראל" – בענין ירידת גשמים ופתיחת מעינות תהום..... קט

"אמר רבי יוחנן שלשה נשתיירו מהן" • גזירת "ויפתחו מעינות תהום" • "וחוץ מארץ ישראל שלא ירד עליה גשם" • יישוב השמטת הרמב"ן • בשם וגזירת "מבול" • "ויגברו - מאליהן"

פרק ח. "ויגברו המים על הארץ" – דין הרשעים בתגבורת המים [בדברי הסדר עולם]..קטז

"והמים היו עומדין ומתגברין ורשעים נדונין בהן" • תגבורת המים על הארץ - ביטול "יקוו המים" • "שמע הקב"ה למרדם וציוה למים שיבואו עליהם" • "ורשעים נדונין בהן כל אחד ואחד כפי מעשיו" • "משפט דור המבול י"ב חדש"

פרק ט. "ולא יהיה עוד מבול" – ביאורים בבריתו של הקב"ה עם נח:

ענף א. בשי' הרמב"ם שגם אחר המבול יתכן שיתחייבו בנ"א כליה.....קכג

ברית נח [לפי משנת הרמב"ם] • "ולא יהיה עוד מבול" • "ולא אסף עוד להכת את כל חי" • שילובם של שני היישובים • "כי יצר לב האדם רע מנעורו"

ענף ב. ברית על האדם וברית על הארץ.....קכח

ברית שעל הארץ - דקדוק במקראות • "נתן בהם כח וכו' להנקם מעוברי עבירה לכבודו" • שני מיני עונשין: בתורת נקמה, בתורת תשלומים • "לנקום מעוברי עבירה - לכבודו" • ב' אופני מבול: מטבע הבריאה, שלא בדרך הטבע • יישוב דקדוק פסוקי הברית עפ"מ שנתבאר • תועלת בריתו של נח לפי שיטת הרמב"ם

עיונים בתוצאות המבול

פרק י. "ויזכר אלקים את נח" – התחדשות העולם אחר המבול:

ענף א. "ויזכר אלקים את נח".....קלז

"ויזכר אלקים את נח" - הזכירה שבסוף ימי תגבורת המים • "על כן זכרנו בא וכו' להרבות זרעו" - זכות נח בהעמדת העולם • ביטול כללות האדם בתקופת המבול • "ויזכר אלקים את נח" - הקמת העולם מחדש • "וישכו המים" - ביטול הפסקת המים מהתגברותן ע"י זכירת נח

ענף ב. בין נח ומתושלח [ביאור שי' רש"י].....קמג

"מתושלח הצדיק ימות קודם ולא יהיה נדון עמכם" [שי' רש"י] • בתנא דבי אליהו שנח הוצרך ב' זכויות להינצל מן המבול • ההטבה בכניסה אל התיבה וההטבה ביציאה ממנה

פרק יא. "כי יצר לב האדם רע מנעריו" – בליבם של דור המבול:

ענף א. "וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום".....קמח

"מ' יום בכל שנה היו אותם הימים עושים רושם בעולם" • "וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום"
- בסבת חטאם של דור המבול • ירידת מבול לעולם "למתבר תוקפיהו"

ענף ב. "כי יצר לב האדם רע מנעריו".....קנא

"בקש הקב"ה ליתן להם וכו' תורה" • "ביקש הקב"ה ליתן להם וכו'" - קודם שנתקלקלו • "כפה עליהם את ההר כגגית" • "והמה עמדו במעמד הנבחר על הר סיני"

מפתח המקורות • מילואים

פתיחה

ליקוט בענין שרש חטאם של דור המבול*

“בקש הקב”ה ליתן להם ארבעה דברים”

א] איתא בשמות רבה (פרשה ל סי' יג), דבר אחר, “מלך במשפט יעמיד ארץ” אלו ישראל וכו' “ואיש תרומות יהרסנה” אלו דור המבול וכו'. א”ר אחא בקש הקב”ה ליתן להם ארבעה דברים, תורה ויסורין ועבודת הקרבנות ותפלה, ולא בקשו, שנאמר “ויאמרו לא–ל סור ממנו” אלו היסורין [מבאר ביפה תואר “כי ע”י היסורים ה' קרוב אליו”], “ודעת דרכיך לא חפצנו” זה תורה [“דכתיב בה והלכת בדרכיו מה הוא חנון אף אתם חנון כו” (יפ”ת)], “ומה שד–י כי נעבדנו” אלו הקרבנות, “ומה נועיל כי נפגע בו” זה תפלה, ע”כ.

ויעוין בפירושם של היפה תואר^ו (הארוך) והעץ יוסף על המדרש שם שביארו, שהטעם שביקש הקב”ה ליתן ארבעה דברים אלו לדור המבול היה כדי לתקן השרש לחטאם, ושע”ז שוב לא יחטאו, ע”ש, ונרחיב דבריהם על פי המבואר בחז”ל ורבותינו הראשונים והאחרונים בענין שרש חטאם של דור המבול, כדלהלן.

“שלא שיגמתי אותם ביסורין” - הנהגת ה' את העולם לפני המבול

ב] בשרש חטאם של דור המבול איתא בב”ר פכ”ו סי' ו, “אמר ר' איבו מי גרם לכם שימרדו בי לא ע”י שלא שיגמתי אותם ביסורין”, ועוד איתא שם פי”ד סי' י”א “א”ר יצחק מי גרם שימרדו בי לא על שהן זורעין ולא קוצרין, דאמר ר'

* כפתיחה אל החיבור ראיתי לנכון ללקט מדברי חז”ל ורבותינו הראשונים והאחרונים בענין זה, שהדברים לכשעצמם משמשים כהקדמה לכמה ענינים שיתבהרו בהמשך הספר בעזה”י.

כשוכב בלב ים

יצחק אחת למ' שנה היו זורעים, ומהלכין מסוף העולם ועד סופו לשעה קלה, ומתלישין ארזי לבנון בהליכתן, והיו אריות ונמרים חשובים בעיניהם כנימה בבשרו. הא כיצד היה להם אויר יפה כמן הפסח ועד העצרת".

הרי מפורש בדבריהם שעד דור המבול לא הוצרכו בני אדם לעמול כל כך, ומבואר שהיה זה משום שהעולם נסדר מלכתחילה באופן שבנ"א לא יהיו צריכים לעמול כ"כ. וכן בנוגע למה שאמרו שם שהיו חזקים בכח גופם "ומתלישין ארזי לבנון בהליכתן וכו'", מבאר הספורנו (בהקדמה לפירושו על התורה ד"ה וסיפר שנית^ו, וכן בפירושו לבראשית ח, כב^ו) שטבע הבריאה הועיל להם אז יותר, ע"ש, הרי שגם זה היה תוצאה מעצם סידורו של עולם מלכתחילה.

ולפ"ז הא דאמרו שם חז"ל בכלל ענין זה "שלא שיגמתי אותם ביסורין", הכוונה שאופן הנהגת ה' את העולם מלכתחילה היה הנהגה כללית בהעדר יסורין. ודבר זה מבואר ממש"כ האוה"ח (בראשית ו, ג) שעד דור המבול הנהיג ה' את העולם ב"רחמים גמורים"¹.

"קלוסו של הקב"ה" - תכלית בריאת האדם

ג] הטעם שעד דור המבול הנהיג ה' את העולם ברחמים גמורים מבואר בפירוש הרא"ש עה"ת (ריש פ' נח), שמביא שם הא דאיתא בבראשית רבה (כח, ב), "מתחילה לא היה קלוסו של הקב"ה עולה אלא מן המים, הה"ד (תהלים צג) מקולות מים רבים

1. וזה לשון האוה"ח, עוד ירמוז [הכתוב שם בדור המבול "ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר"], שנתכוין ה' לומר כי לא ינהיג רחמים גמורים לעולם, והוא אומרו "ויאמר ה'" שהוא שם הרחמים, "לא ידון רוחי" פירוש רצון שם המיוחד הזה שהוא מרצה לרחם וכו' לא ידון "לעולם" פירוש לנבראים שבעולם, כי באמצעות ריבוי הרחמים הנבראים מפליאות להתגאות ולבקש תאוות נכריות על דרך אמרם (הושע ב, י) וזהב הרביתי להם וגו', וסלק ה' הרחמים לעולם העליון, עכ"ל.

וגו' מה הן אומרים אדיר במרום ה'², אמר הקב"ה מה אלו שאין להם לא אמירה ולא דבור הרי הן מקלסין אותי, לכשנברא אדם על אחת כמה וכמה". מדברי המדרש מבואר שתכלית בריאת האדם היא העלאת קילוסו יתברך, וענין זה מבארו הרשב"א (פירושי ההגדות להרשב"א, ברכות ז ע"א), "גילה לנו הכתוב שהא-ל ברא הכל לכבודו יתברך ולהתבונן מבריותיו בקצת גודל האדון יתברך כאמרו (ישעיה מג, ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו" [וע"ש בהמשך שמביא הרשב"א על ענין זה דברי המדרש הנ"ל שהביא הרא"ש], ומבואר שענין "הרי הן מקלסין אותי" הוא גילוי כבודו ית' מתוך הבריאה, וזהו תכלית הבריאה ובריאת האדם³.

ומוסיף על זה הרא"ש וז"ל, אילו הייתי בורא אדם ששומע ורואה, כמה קילוסים וכמה שבחות היו נותנין לי, מיד ציוה הקב"ה "יקוו המים" (בראשית א, ט) וברא אדם במקומן והשפיע עליהם טובה שהיו זורעין ומעלה להם הארץ [א.ה. כדאיתא בב"ר פי"ד סי' א "אחת למ' שנה" וכו'], עכ"ל. הרי מבואר מדברי הרא"ש

2. מבאר ביפה תואר (ב"ר ה, א) וז"ל, כי גם במים נחזה גבורות ונפלאות היוצר בראשית וכל הרואה את שאון גלי הים יאמר אדיר במרום ה', ומה שאמר ומה היו אומרים הוא על דרך כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך, עכ"ל.

3. בביאור הגר"א לשו"ע ריש או"ח מבאר שהפסוקים "את האלקים התהלך נח" (בראשית ו, ד), "אשר התהלכו אבתי לפניו" (שם מח, טו) [הכתוב אצל האבות], וכדומה, מתכוונים להמדרגה המבוארת בדברי הרמ"א שם "שישים אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו". מאידך בנפש החיים (שער א פרק כא^ו) מבאר תלמידו של הגר"א הגר"ח מוולאזין זצ"ל, שפסוקים אלו מתכוונים לענין קיום ותיקון העולמות ע"י מעשי האדם, שהוא ע"י קיום המצוות, ע"ש.

ודברי הרב ודברי התלמיד עולים בקנה אחד, דיעוין בביאור יראת חיים על נפש החיים (שער א פרק ג) להגרי"א וינטרויב זצ"ל שכתב שכיון שתכלית הבריאה כולה היא שיתגלה כבודו ית', א"כ בהכרח שע"י תיקון העולמות מתקיים תכלית זאת, ע"ש מש"כ בזה, ועכ"פ מתבאר מזה שענין קילוסו ית' כולל כלל עבודת האדם.